ตอนที่ 11

2.11 "เบื้องตะวันออกเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่มีนา มีถ่านถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วง ป่าขาม ดูงามดั่งแกล้ง..."

ข้อความระหว่างบรรทัดที่ 33–35 นี้ บอกให้ทราบว่าทางทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัยสมัยนั้น เป็นแถบที่มีผู้คนอยู่อาศัยหนาแน่น มีที่อยู่ที่ทำกินอุดมสมบูรณ์ แต่ดูเหมือนจะมีวัดวาอารามอยู่น้อยมาก และที่มีอยู่ก็คงจะไม่สู้สำคัญเท่าไรนัก สำหรับป่าม่วง ป่าขามนั้นดูเหมือนจะขึ้นงามเป็นต่องเป็นแถว น่าดูน่าชมมาก จึงมีคำกล่าวชมเชยไว้ว่าดูงามดั่งแกล้งแต่ง

---

[1] ดูชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 86, 101.

สิ่งสำคัญบางอย่างที่ยังคงมีอยู่ในด้านตะวันออกนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาตรัสเล่าไว้ในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงว่า "ทางเดินไปจากพลับพลาที่พัก (ออกนอกเมือง) ไปทางตะวันออก ประมาณ 20 เส้น มีเจดีย์สูงองค์หนึ่งกับวัดตระพังทองหลาง ที่เจดีย์สูงนั้นไม่มีอะไรนอกจากองค์พระเจดีย์ซึ่งมีฐานก่อรูปย่อมุมไม้สิบสอง รองกันขึ้นไปเป็นสามชั้น ประจุดแว่นฟ้า บนฐานพระเจดีย์รูประฆังถูกขุดเจาะเสียเป็นช่องโตๆ ซึ่งเป็นของธรรมดา ไม่แปลกกว่าแห่งอื่นๆ ที่ได้เห็นมาแล้ว ที่นี้ไม่มีอะไรที่จะชักนำให้สันนิษฐานต่อไป แต่ที่วัดตระพังทองหลางนั้น มีมณฑปกับวิหารแผนเดียวกับวัดศรีชุม ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนหน้าต่อไป แต่มณฑปกับวิหารที่วัดนี้ย่อมกว่าที่วัดศรีชุมเป็นอันมาก ที่ผนังมณฑปข้างนอก มีเป็นซุ้มบ่อมๆ รูปเช่นซุ้มหน้าต่างวัดเบญจมบพิตร มีลายกระหนกนาคบนครอบ ใต้ซุ้มในช่องคูหาตื้นๆ ปั้นเป็นรูปพระพุทธองค์ทรงสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ด้านใต้เสด็จลงบันไดมาจากดาวดึงส์ ด้านตะวันตก พระองค์ประทับยืนอยู่กลาง มีทวยเทพนิกรแวดล้อมอยู่โดยรอบ ด้านเหนือเป็นรูปทรงพระดำเนินมีอัครสาวกตามเสด็จองค์หนึ่ง ลวดลายและภาพอยู่ข้างจะดี ชะรอยจะเป็นวัดโบราณจริงเพราะฝีมือช่างยังไม่โทรม ถ้าเป็นวัดซึ่งทำขึ้นในชั้นหลังๆ นี้ คงจะดูไม่ได้เป็นแน่เพราะคนชั้นเราดูไม่รู้จักของงามเสียแล้ว" (เที่ยวเมืองพระร่วง หน้า 135–6) เรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานอธิบายเพิ่มเติมไว้ท้ายตอนที่ 7 ในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงว่า "ลายปั้นที่มณฑปวัดตระพังทองหลาง ต่อมาพิจารณาได้เรื่องภาพที่ปั้นคือ ด้านใต้นั้น เรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศนาโปรดพระพุทธมารดาแล้วกลับจากดาวดึงส์สวรรค์ ด้านตะวันตกประทานเทศนาโปรดพระพุทธบิดากับพวกกษัตริย์ศักยราช ด้านเหนือเสด็จไปโปรดพระพิมพา" (เที่ยวเมืองพระร่วง หน้า 137)

ข้อที่น่าศึกษาในตอนนี้ คือ เบื้องตะวันออก–พิหาร–ปู่ครู–ทะเลหลวง–ถิ่นถาน–บ้าน–แกลง...

(1) เบื้องตะวันออก น่าจะให้คำอ่านว่า เบื้องตะวันโอก ให้ตรงตามที่ปรากฏในคำจารึก เพื่อจะได้ทราบว่าสำเนียงพูดของคนไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นแตกต่างกับคนไทยในทุกวันนี้ คือคำ "ออก" ที่พูดกันอยู่ในบัดนี้ สมัยสุโขทัยอาจพูดว่า "โอก" ก็ได้ หรือพูดว่า "ออก" อย่างบัดนี้ก็ได้ เช่นในบรรทัดที่ 3–4 ด้านที่ 4 เป็นตัวอย่าง.

(2) พิหาร ในที่นี้พิจารณาตามเค้าเรื่องน่าจะหมายถึงวัด ดูคำอธิบายใน 2.9(1).

(3) ปู่ครู เป็นตำแหน่งพระสงฆ์ผู้ใหญ่ รองจากตำแหน่งสังฆราชลงมาดูคำอธิบายในข้อ 2.9 (4).

(4) ทะเลหลวง น่าจะหมายถึงทุ่งหลวง ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสันนิษฐานไว้ว่า "ในระหว่างทางที่ไปจากเมืองสุโขทัย (เมืองเก่า) ไปเมืองธานี (เมืองใหม่) นั้น มีที่ตำบลหนึ่งเรียกว่า ทุ่งหลวง เข้าใจว่าทุ่งหลวงนี้เองจะเป็นทะเลหลวง ของพระเจ้ารามคำแหง คงมุ่งความว่า เป็นที่กว้าง มีน้ำขังเป็นฤดู ๆ อย่างเช่นทุ่งเขางูที่ราชบุรี หรือท้องพรหมมาศที่ลพบุรีฉะนั้น ทั้งในทุ่งหลวงนี้และทุ่งอื่นทางทิศตะวันออกแห่งเมืองเก่า และตลอดไปจนถึงเมืองใหม่ ยังมีไร่นาบริบูรณ์อยู่ สมกับที่พระเจ้ารามคำแหงกล่าวไว้" (เที่ยวเมืองพระร่วง หน้า 136)

แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานอธิบายเพิ่มเติมไว้ท้ายตอนที่ 7 ในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงว่า "ทางด้านตะวันออกนี้ตรวจพบสิ่งสำคัญเมื่อภายหลังพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ (เที่ยวเมืองพระร่วง) อีกแห่ง 1 เป็นรอยสระโตใหญ่รูปสัณฐานสี่เหลี่ยมรี มีพลับพลาที่ประทับที่ริมสระเหมือนอย่าง "สระสรง" ที่นครธมเมืองเขมร ที่ในจารึกมิได้ระบุถึง สระนี้จะมีชื่อเรียกว่า "ทะเลหลวง" ดอกกระมัง หรือมิฉะนั้น เมื่อในสมัยสุโขทัย (คือเมื่อ 500 ปีมาแล้ว) ที่ลุ่มทางด้านนี้จะยังเป็นบึงใหญ่เรียกว่า ทะเลหลวง ก็เป็นได้.

(5) ถิ่นถาน น่าจะให้คำอ่านว่า ถิ่นถ้าน เพื่อจะได้ทราบว่าสำเนียงพูดของคนไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นแตกต่างจากคนไทยในบัดนี้ โดยเฉพาะคำ "ถ้าน" ซึ่งหมายความว่า "ฐาน" หรือสถานที่นั้น ทุกวันนี้ยังนิยมพูดกันอยู่ในทางภาคอีสาน และในวรรณคดีแห่งภาคนี้ก็พบว่ามีใช้อยู่เสมอ เช่น

ขุนก็ เลื่อนเลื่อนย้าย กลายเขตอารามหลวง
ลงตีนดอย หลั่นเลียนหลายถ้าน.

(พระเชตพน. หน้า 96)

(6) บ้าน เข้าใจว่าหมายถึง หมู่บ้าน อย่างเดียวกับที่พูดกันอยู่ในภาคอีสานทุกวันนี้ กล่าวคือ คำบ้าน นั้น ทางภาคอีสานหมายถึง หมู่บ้าน อันเป็นเขตปกครองรองจากตำบล ถ้าเป็น ตัวบ้าน อันหมายถึงโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่หลับนอนประจำนั้น เรียกว่า เฮือน หมายความว่า เรือน เช่นพูดว่า เจ้าอยู่บ้านใดร (คุณอยู่หมู่

บ้านใดฯ) เฮือนเจ้าอยู่ใสฯ (บ้าน–เรือนคุณอยู่ไหนฯ) โดยนัยนี้ บ้านใหญ่ จึงหมายความว่า หมู่บ้านที่มีหลายหลังคาเรือน บ้านเล็ก หรือ บ้านน้อย จึงหมายความว่าหมู่บ้านที่มีน้อยหลังคาเรือน อย่างที่ชาวอีสานพูดกันอยู่บัดนี้.

(7) **แกล้ง** คำนี้มีความหมายอย่างเดียวกับ แสร้ง ซึ่งเป็นคำกริยานุเคราะห์มีความหมายว่า ตั้งใจ, จงใจ คำทั้งสองนี้เมื่อนำไปใช้ในประโยคคำพูด มักมีกริยาสำคัญมาต่อท้ายเสมอ เช่น "ฝูงคนอันอยู่ในอุตตรกุรุนั้นแล หน้าเขาเป็น 4 มุม ดุจดั่งท่าน **แกล้ง** ถากให้เป็นสี่เหลี่ยม, มีกึงตาสาขางามดี มีค่าคบมั่งคั่ง ดั่งแกล้งทำไว้, แลสองแก้มเขานั้นใสงามเป็นนวลดั่งแกล้งเอาแป้งผัด, แลขนคิ้วเขานั้นดำแลงามดั่งแกล้งก่อ" (ไตรภูมิกถา หน้า 531, 533–4, 536–7) "แลกงนั้นเทียรย่อมแก้วประพาฬรัตนะดูเกลี้ยงดุจดั่งแสร้งทำ, เอวนั้นงามดั่งท่านแสร้งแต่ง, ที่นั้นดั่งแสร้งแต่งแสร้งถากด้วยพร้าด้วยขวาน, ดอกบัวบาน 5 สีงในสระนั้น หอมดั่งแสร้งอบ, เอวนั้นงามดั่งท่านแสร้งแต่ง ปลายไม้งิ้วนั้นสูงเพียงกันดั่ง **แสร้งปลูก**, ดูรุ่งเรืองงามแต่ที่นั้นทุกแห่งดั่งท่านแสร้งแต่งไว้" (ไตรภูมิกถา หน้า 491, 494, 496, 545, 556, 643)

พิเคราะห์ดูคำจารึก มีอักษรลบเลือนอยู่ เท่าที่ปรากฏชัดเจนนั้นเป็นแกล้...ง แต่หน้าตัว ง นั้น เห็นเชิงอักษรคล้ายเชิงตัว ฏ ปรากฏอยู่ หากเป็นไปได้ตามนี้ ข้อความตอนนี้ก็จะเป็น แกล้...ฏง ที่ลบเลือนไปเป็นช่องว่างอยู่นั้น ดูมีระยะพอจะบรรจุอักษรได้ประมาณ 2 ตัว หากเพิ่มอักษรขึ้น 2 ตัวตามเค้าเรื่อง ก็น่าจะมีรูปคำที่สมบูรณ์ว่า **แกล้(งแ)ฏ่ง** คือ แกล้งแต่ง หากเป็นไปได้ตามข้อสันนิษฐานนี้ คำแกล้ง ซึ่งเป็นกริยานุเคราะห์ก็จะมีกริยาสำคัญมาต่อท้าย ถูกต้องตามสำนวนโวหารดังตัวอย่างข้างต้น เมื่อนำข้อความนี้ไปขยายข้อความตอนต้น เป็น "มีบ่าม่วงมีบ่าขาม ดูงามดั่งแกล้งแต่ง" ก็จะได้ความชัดเจนขึ้น,[1]

หมายเหตุ คำ แต่ง นั้น ในศิลาจารึกนิยมจารึกเป็นแฏ่ง เป็นพื้น เช่นแฏ่งช้าง ในบรรทัดที่ 19 ด้านที่ 3 เป็นต้น.

---

[1] คำ "แกล้งแต่ง" อันมีความหมายว่าตั้งใจกแต่งนี้กวีสมัยอยุธยาก็นิยมใช้อยู่ เช่น ในกาพย์ห่อโคลงของเจ้าพ่าธรรมธิเบศว่า

อุรุดูเรียบร้อย	ดีเหลา
ลำกลวยกลมปลายเปลา	ห่อนแห้ง
ชังมาธนูเหลา	เฉลิมรูป
หรือว่าพรหมกลึงแลลัง	แต่งไห้นางงาม

(เจ้าพ่าธรรมธิเบศ หน้า 55)